

АНГЛІЙСЬКА ЕПІГРАМА XVI СТОРІЧЧЯ: ПРОБЛЕМА ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ

ПОНЕВЧИНСЬКА Н. В.

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

Долучення до художніх творів світової культури для більшості людей стає можливим лише завдяки перекладу. Переклад покликаний руйнувати мовні бар'єри, створювати передумови духовного збагачення та формування толерантного ставлення до системи цінностей інших культур. Не викликає сумнівів, що тільки якісний переклад може виконувати покладені на нього функції. Критерії об'єктивної оцінки якості перекладу можуть бути запропоновані після детального філологічного аналізу, тому співстосунки тексту оригіналу та його перекладу можна вважати однією з ключових проблем сучасної лінгвістики.

Коло наукових інтересів, яке пов'язане з проблемою перекладу художніх творів, включає такі теоретично-прикладні питання:

- 1) можливість створення адекватного перекладу поезії [1], [4], [8], [9];
- 2) зіставлення тексту оригіналу та його перекладів з метою філологічного обґрунтування недоліків та достоїнств перекладів [11], [13];
- 3) аналіз засобів передачі окремих мовних структур [14], [9];
- 4) співстосунки стилю оригіналу та перекладу [11], [4].

Для даної статті ми вважаємо релевантними такі положення:

1. Мета перекладу – забезпечити такий тип міжмовної комунікації, при якому створюваний текст на мові Рецептора міг виступати як повноцінна комунікативна заміна оригіналу та ототожнюватися Рецепторами перекладу з оригіналом функціональному, структурному та змістовому відношенні [7, с. 43].

2. У процесі перекладу відбувається взаємодія двох ідіолектів – ідіолекту автора та ідіолекту перекладача [11, с. 165].

3. Художній переклад – це свого роду експеримент, мета якого – повторити індивідуальне та неповторне [4, с. 80].

Мета цієї статті полягає у виявленні структурно-композиційних особливостей та значущих мовних характеристик тексту однієї з епіграм Джона Дона, які можна вважати домінантами тексту, показниками ідіолекту автора. Втрата цих домінант у перекладі завадить адекватному сприйняттю художнього тексту як складного структурно-семантичного знака, який несе “змістовно-фактуальну, змістовно-концептуальну, змістовно-підтекстову інформацію” [3, с. 27]; а також є джерелом естетичної насолоди.

Зазначена мета статті зумовлює постановку та поетапне розв'язання таких конкретних завдань:

1) проаналізувати текст епіграми Джона Дона з метою виокремлення в тексті епіграми домінантів на звуковому, лексичному, граматичному, семантичному та композиційному рівнях тексту;

2) зіставити текст оригіналу та його перекладів з метою виявлення, яким чином збереження або втрата одиниць, що є домінантними в тексті оригіналу, вплинуло на текст перекладу.

У статті буде використано “філологічний” підхід до проблеми перекладу. Застосування цього підходу передбачає “систематичне зіставлення оригіналу зі всією сукупністю вже наявних перекладів певного поетичного твору, у філологічно обґрунтованому виявленні достоїнств та недоліків наявних перекладів” [13, с. 188]. Виконання адекватного перекладу твору художньої літератури неможливо без попереднього декодування тексту та аналізу мовних засобів вербалізації його значення. Виходячи з цього, інтерпретацію тексту можна вважати обов’язковим етапом роботи над текстом оригіналу. Для коректного аналізу тексту нам потрібно звернутися до звукового, лексичного, граматичного, семантичного та композиційного рівнів тексту. Проведемо аналіз тексту епіграми за вказаними рівнями. Наведемо текст оригіналу:

A Self-Accuser.

Your mistress, that you follow whores, still taxeth you; “Tis strange that she should thus confess it, though it be true [15, с. 150].

Епіграма написана п’ятистопним ямбом з послабленнями репрезентованому у вигляді одного пірихія в першому рядку та двох пірихіїв у другому, що пояснюється збігом ненаголошених голосних. Перший рядок має у своїй структурі клаузулу. Рядки мають різну кількість складів: 11 та 13. Рима є чоловічою, неточною, суміжною. Домінантними ознаками на звуковому рівні є рима, метр, інтонація.

Лексичний словник епіграми складається з трьох іменників: *self-accuser, mistress, whores*; з шести дієслів – повнозначних: *follow, taxeth* (середньоанглійська форма дієслова *to tax* синонімічна дієсловом *to accuse, to charge, to blame*), *is, confess, be*; та формотворчого дієслова для утворення умовного способу дієслова *should*; чотирьох прикметників: *still, strange, thus, true*; п’яти займенників: одного вказівного: *t* (у тексті вживається двічі), двох особових займенників: *she, you* (у тексті вживається двічі), одного присвійного займенника: *your*; одного неозначеного артикля *a*; двох сполучників: *though, that* (у тексті вживається двічі). Особливість лексичного складу тексту полягає в тому, що він, по-перше, не містить прикметників, тому ми можемо зробити висновок, що основну лексичну функцію прикметників (позначення якості та висловлення оцінки) перебирають на себе інші експліцитно виражені частини мови. По-друге, текст епіграми містить значну кількість слів з іменної групи, їх питома частка складає 33%. Цей факт може свідчити про те, що домінантними у внутрішньому світі епіграми є герої та їх стосунки.

Мовні одиниці епіграми можна поділити на такі тематичні поля за їх лексичним значенням:

- закоханність: *mistress, you*;
- каяття/звинувачення: *a self-accuser, taxeth, confess*;
- поведінка закоханого: *follow whores*;
- реакція закоханої: *taxeth you*;
- оцінка: *strange, true*.

Наведені тематичні поля можна об’єднати в єдності більшого порядку – в дві тематичні групи: “інтимні стосунки між закоханими”: *your mistress, you, follow whores, taxeth* та “зовнішня оцінка стосунків і непрямая характеристика героїв”:

a self-accuser, your mistress, you, taxeth you, strange, confess, true.

Як бачимо, одні і ті самі лексичні одиниці можуть входити одночасно до обох тематичних груп, виявляти при цьому різні семантичні характеристики. Простежимо це явище на прикладі контекстуально значущих лексичних одиниць: *mistress, you*. Так, слово *mistress*, входячи до тематичної групи “інтимні стосунки між закоханими” має позитивну конотацію, передаючи значення “кохана”. У свідомості реципієнта це слово активізує ряд сталих асоціацій: ніжна, любляча, вірна, єдина, ревнива (*taxeth*). Входячи до тематичної групи “зовнішня оцінка відношень та непряма характеристика героїв,” полісемантична лексична одиниця *mistress* позначає таке негативне з точки зору суспільної моралі явище, як “позашлюбні стосунки”. Лексична одиниця *you* також входить до складу двох тематичних груп. Але вона несе негативну конотацію в обох випадках: входячи до групи “інтимні стосунки між закоханими” *you* характеризується як невірна, зрадлива людина (*you follow whores*), у групі “зовнішня оцінка стосунків та непряма характеристика героїв” *you* також розглядається як співучасник ганебних позашлюбних стосунків. Домінантними ознаками на лексичному рівні є наявність двох стрижневих тематичних груп, які частково перекриваються.

На граматичному рівні текст епіграми можна поділити на такі граматичні групи:

(1) група підмета *a self-accuser*, яка складається з детермінанта підмета, вираженого неозначеним артиклем, та підмета у формі іменника в називному відмінку однини. Тип граматичного зв'язку – підрядність. Головна граматична функція–номінативна, прагматична – створення контексту та ситуації комунікації;

(2) група підмета *Your mistress*, яка складається з прикметника, вираженого присвійним займенником, та підмета, вираженого іменником у називному відмінку однини. Тип граматичного зв'язку – підрядність. Головна граматична функція – номінативна, прагматична – уточнення контексту та ситуації комунікації шляхом введення суб'єктів комунікації;

(3) група присудка *follow whores* складається з присудка, вираженого дієсловом другої особи однини, теперішнього часу, активного стану, та додатка, вираженого іменником у множині. Тип граматичного зв'язку – керування;

(4) група присудка *still taxeth you* складається з обставини часу, вираженою за допомогою прикметника, присудка, вираженого дієсловом третьої особи однини теперішнього часу, активного стану, та додатка, вираженого особовим займенником другої особи однини. Тип граматичного зв'язку – прилягання та керування. Прагматична функція – опис певної ситуації;

(5) група *It is strange* виступає як частина складного речення. Прагматична функція – вираження здивування;

(6) група *that she should thus confess it* виступає як частина складного речення. Прагматична функція – розширення інформації про ситуацію;

(7) група *though it be true* виступає як частина складного речення. Прагматична функція підбиття підсумків.

Якщо аналізувати текст епіграми на рівні речення, то ми бачимо, що епіграма складається з двох речень: *self-accuser* (називне непоширене речення) та *Your mistress, that you follow whores, still taxeth you; 'tis strange that she should thus*

confess it, though it be true (складне речення, яке складається з двох складнопідрядних речень з нетиповою послідовністю частин). Саме ця побудова речення і є домінантною ознакою.

При аналізі семантики епіграми потрібно брати до уваги те, що “вірш зберігає всю семантику, яка властива цьому тексту як нехудожньому повідомленню, і одночасно набуває інтегроване надзначення” [10, с. 93]. Інтерпретувати “надзначення” епіграми можна шляхом трансформації тексту в силогізм, який можна записати у вигляді: перший засновок: *you(A) follow(B) whores(C)* (імпліцитно виражено); другий засновок *She is your mistress you(A) follow(B) your mistress (D)* (вивідна з тексту інформація шляхом транспозиції); висновок: *your mistress (D) is a whore(C)* (виведений шляхом логічних перетворень).

На рівні композиції домінантними можна вважати:

- 1) наявність назви, яка формує певні очікування з боку реципієнта;
- 2) побудову епіграми у вигляді прямого звертання автора до певної особи, особисте життя якої є предметом комунікації;
- 3) непослідовне викладення фактів;
- 4) наявність пуанту “як основної композиційної ознаки епіграми” [12, с. 30-31].

Переходячи до аналізу текстів перекладів, вважаємо за необхідне підкреслити складність створення перекладу епіграми. Як зазначав О. А. Анкіст, “труднощі поетичного перекладу взагалі великі, а коли йдеться про малі жанри, та ще такі, які мають за основу комізм, труднощі, мабуть, зростають. Потрібен не тільки поетичний талант, але і особливий дар гумору, щоб відтворити іншою мовою епіграми іноземних авторів” [1 с. 18].

Наведемо тексти трьох перекладів епіграми:

(1) *Ее самообвинение*

*Коль тебя любовница корит
За любовь к блядам, она тем самым
Признаётся, что к продажным дамам
И сама она принадлежит.
Это совершенно беспримерно –*

Но, конечно, верно

[2] (переклад Г. Бена)

(2) *Самообличительница*

*Ты вечно к девкам льнешь-жена тебя честит;
Ее позор теперь соседям всем открыт.* [6, с. 78] (переклад Б. Томашевського).

(3) *Самообличительница*

*Твоя возлюбленная – в крик: “Ему милы лишь шлюхи!”
Какие же о ней теперь пойдут по свету слухи?* [5, 207] (переклад В. Димшица).

Аналіз перекладів засвідчує, що заміна або втрата домінантів відбувається на всіх рівнях. Наведемо кілька прикладів. На звуковому рівні ми отримали такі результати: хорей збережено в (2), (3), у (1) розмір змінено на ямб; рима правильно передана лише у (2): рима є чоловічою, неточною, суміжною. У (3) ми спостерігаємо наявність однієї ознаки оригіналу: рима є суміжною. У (1) змінено структуру рими через наявність додаткових рядків, що призвело до появи рими кільцевої в 1, 4 рядках та суміжної в 2, 3, 5 б рядках. Визначені дані приз-

вели до зміни на інтонаційному рівні.

На лексичному рівні ми спостерігаємо додавання чи втрату елементів, які формують стрижневі тематичні поля. У поле “інтимні стосунки між закоханими” в (1) додана синонімічна одиниця *продажные дамы*, в (2) заміна відбувається на рівні *mistress – жена*, що не є еквівалентним, змінюється вся сутність тексту епіграми. Третій компонент *whores* перекладається трьома різними варіантами: *блядам* (1), *девкам* (2), *шлюхи* (3) (найбільш адекватний). Ключове дієслово *taxeth* замінене на *корить* (1), *честит* (2), частково синонімічну конструкцію – *в крик* (3).

На граматичному рівні часовий вимір змінено на минулий (2) та майбутній (3). Складну структуру речення передає лише (2), у (1) завдяки додаванню нових компонентів змінюється структура речення, у (3) складне речення розбито на 3 прості речення, що призводить до втрат на структурному рівні. Форму презентації також змінено: в (1) частково збережена оригінальна структура (звертання до героя), але висновки презентовані більш експліцитно (*Признаётся, что к продажным дамам И сама она принадлежит. Это совершенно беспримерно – Но, конечно, верно*). У (2), (3) авторська мова змінена на пряму мову героїні: *Ты вечно к девкам льнешь* (2), “*Ему милы лишь шлюхи!*” (3).

Найбільш значущі зміни відбувається на рівні семантики: характеристика героїні виводиться вербально презентованими одиницями: *Признаётся, что к продажным дамам И сама она принадлежит*(1), *Ее позор теперь соседям всем открыт* (2); *Какие же о ней теперь пойдут по свету слухи?*(3). Ці зміни явно суперечать наміру Джона Донна, який у тексті епіграми не наводить однозначних висновків та прямих характеристик героїв.

На рівні композиції ми простежуємо зміни у способах реалізації пуанту, що є суттєвим, оскільки призводить до трансформації на рівні жанрової специфіки епіграми.

Результати дослідження засвідчили, що ігнорування перекладачами домінуючих одиниць тексту (звукового, лексичного, граматичного чи семантичного рівнів) призводить до створення перекладу, який не є еквівалентним тексту оригіналу, а існує як незалежний художній твір. Такий текст перекладу можна вважати відображенням суб’єктивного сприйняття структурно-семантичних особливостей тексту оригіналу перекладачем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Английская классическая эпитаграмма / Сост. О. Лозовецкий. – М. : Художественная литература, 1987. – 327 с.
2. Английские эпитаграммы, XVI век. – Режим доступа : http://gben2009.narod.ru/epig_eng16.html
3. Гальперин И. Р. Текст как объект лингвистического исследования / Илья Романович Гальперин. – М. : Наука, 1981. – 139 с.
4. Горбачевский А. А. Оригинал и его отражение в тексте перевода / Антон Антонович Горбачевский – Челябинск : Околица, 2001. – 202 с.
5. Донн Джон Песни и песенки. Элегии. Сатиры / Джон Донн. – СПб. : Симпозиум, 2000. – 671 с.
6. Донн Джон Стихотворения / Джон Донн.– Л. : Художественная литература, 1973. – 167 с.

7. Комиссаров В. Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) / Вилен Наумович Комиссаров. – М. : Высшая школа, 1990. – 253 с.
8. Латышев Л. К. Технология перевода / Лев Константинович Латышев. – М. : Академия, 2008. – 317 с.
9. Лозинский М. Л. Искусство стихотворного перевода / Михаил Леонидович Лозинский. – М. : Просвещение, 1987. – 167 с.
10. Лотман Ю. М. Анализ поэтического текста / Юрий Михайлович Лотман. – Л. : Просвещение, 1972. – 271 с.
11. Оболенская Ю. Л. Художественный перевод и межкультурная коммуникация / Юлия Леонардовна Оболенская. – М. : Высшая школа, 2006. – 335 с.
12. Осавюк О. И. Лингвостилистические особенности французской эпиграммы XVI–XX веков : дис. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.05 “Романские языки” / О. И. Осавюк. – М., 2004. – 179 с.
13. Попова И. Ю. Некоторые лингвистические аспекты перевода поэтического произведения Байрона “Sun of the Sleepless” / И. Ю. Попова // Лингвостилистический анализ текста : сб. ст. / Отв. ред. Х. К. Махмудов. – Алма-Ата : КазГУ, 1982. – 224 с.
14. Рулёва Я. С. Особенности адекватного перевода стихотворений. Передача метафоры на русский язык при переводе поэтических произведениях Дж. Г. Байрона / Я. С. Рулёва // Вестник КАСУ. – 2006. – № 2. – С. 116–122.
15. Donne J. The Complete English Poems / John Donne. – L. : Penguin Group, 1986. – 678 p.

СЕМАНТИЧЕСКАЯ СИТУАЦИЯ КАК ЕДИНИЦА ПЕРЕВОДА

РАЗУМОВСКАЯ В. А.

Сибирский федеральный университет

Для рассмотрения вопросов теории и практики художественного перевода важное значение имеет принцип стратификации семантики, предполагающий существование различных уровней семантики и разграничивающий понятия значения и смысла [1]. Размышления о различиях между данными понятиями представлены в известной работе Г. Фреге, рассматривающего проблемы семантического тождества и считающего, что два выражения, имеющие одно обозначающее, обладают одним и тем же значением, но разным смыслом [10]. Оппозиция Г. Фреге “значение – смысл” в работах другого представителя логической семантики Р. Карнапа имеет вид “экстенционал – интенционал” [4]. Под экстенционалом понимается содержание языкового выражения, которое выводится на основе чисто внешнего контекста. Интенционал трактуется как содержание языкового выражения, устанавливаемое исключительно на основе внутрилингвистического контекста [2]. Таким образом, интенциональное значение – это значение слова как единицы языка, а экстенциональное значение – это значение, приобретаемое словом в данном, конкретном контексте его речевого употребления. Приведенные выше точки зрения на понятия значения и смысла не претендуют на полноту трактовки столь сложных семантических и логических вопросов лингвистики, но позволяют очертить круг проблем лингвистической семантики, которые играют важную роль для теоретического осмысления